

ВРЕДНОВАЊЕ УЧИНКА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Маја Штрбац¹

Резиме: Животна средина је окружење у којем одређена организација ради, укључујући ваздух, воду, земљиште, природне ресурсе, флору, фауну, људе и њихове узајамне односе. Општи циљ заштите животне средине је свеобухватни циљ заштите животне средине који је у складу са политиком заштите животне средине, а који организација сама себи поставља ради остварења. Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation - EPE*) помаже руководству организације да процени стање сопственог учинка заштите животне средине и да идентификује подручја која захтевају побољшање.

Кључне речи: животна средина, индикатори, вредновање

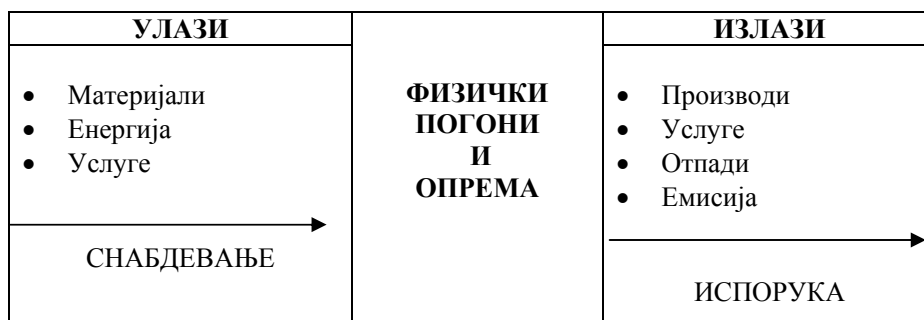
Увод

У плану стратегије руралног развоја за Србију (2008-2013) истиче се да ће економски раст, отварање тржишта за извоз и приближавање ЕУ, потенцијално имати негативан утицај на животну средину. С обзиром на овакав развој догађаја, постављање темеља за једну ефикасну и еколошки прихватљиву пољопривреду представља изазов за Србију. Кључан први корак представља обезбеђивање, да креирање пољопривредне политике и политике заштите животне средине буде добро интегрисано, као и увођење одговарајућих мера. Према www.zelenamreza.org.yu, циљ ЕУ је да достигне баланс између такмичарске пољопривредне производње и поштовања природе и животне средине. Поменути извор наводи, да у сусрет политици руралног развоја, сагласност са основним стандардима заштите животне средине услов је квалификованости подршке различитих мера руралног развоја. Поред тога, једино посвећеност заштити животне средине изнад референтног нивоа *Good Farming Practice (GFP)* може се квалификовати за

¹ Др Маја Штрбац, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, Телефон/Факс: +381(0)11 2972858, e-mail: macis@eunet.yu

агро-еко премије. Утицај на животну средину је свака промена животне средине, погоршање или побољшање, која је потпуно или делимично резултат аспеката животне средине неке организације.

Слика 1. Активности организације

Извор: ISO 14031:2005

Међународни стандард ИСО 14001:2005 – Системи управљања заштитом животне средине, омогућава организацији да развије и примени политику и циљеве, узимајући у обзир законске захтеве, као и информације у вези са значајним аспектима животне средине. Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation - EPE*) представља интерни процес управљања који за добијање информација користи индикаторе, поређећи прошли и садашњи учинак заштите животне средине организације са критеријумима учинка заштите животне средине које је сама организација поставила.

1. Индикатори за вредновање учинка заштите животне средине

Аспект животне средине је елемент активности, производа или услуга дате организације који може да буде у узајамном односу са животном средином. Да би одредила значајне аспекте животне средине, организација би требало да размотри: опсег и природу коришћења материјала и енергије, емисије, ризике, стање животне средине, могућност инцидената, те законске, регулаторне и друге захтеве на које се организација обавезала. Приликом планирања вредновања учинка заштите животне средине, организација би требало да размотри:

- Укупан сектор сопствених активности, производа и услуга;

- Сопствену организациону структуру;
- Сопствену пословну стратегију;
- Сопствену политику заштите животне средине;
- Информације неопходне за испуњавање законских и других захтева;
- Релевантне међународне споразуме о заштити животне средине;
- Трошкове заштите животне средине и одговарајуће користи од заштите животне средине;
- Информације неопходне за анализу финансијских ефеката који су у вези са учинком заштите животне средине;
- Потребу за постојаним информацијама које се односе на њен учинак заштите животне средине из године у годину;
- Информације о локалном, регионалном, националном или глобалном стању животне средине;
- Културне и социјалне факторе.

Међународни стандард ИСО 14031:2005 – Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation EPE*), наводи две основне категорије индикатора за ЕРЕ:

1. Индикатори учинка заштите животне средине (ЕРІ):

- Индикатори учинка руководства представљају типове ЕРІ који пружају информације о напорима руководства да утиче на учинак заштите животне средине у оквиру активности организације (на пример, број спроведених иницијатива за превенцију загађења, број производа који су пројектовани тако да се могу раставити, рециклирати или поново користити, број производа са инструкцијама које се односе на еколошки безбедно коришћење и депоновање...);
- Индикатори оперативног учинка представљају типове ЕРІ који пружају информације о учинку заштите животне средине у оквиру активности организације.

2. Индикатори стања животне средине (ЕСІ), пружају информације о стању животне средине и помажу организацији да боље разуме стварни и потенцијални утицај сопствених аспеката животне средине, као и да планира и спроводи ЕРЕ. Уколико је руководство заинтересовано за вредновање програма у оквиру локалне заједнице, могући индикатори учинка руководства укључују:

- Број истраживања или коментара о питањима која су везана за заштиту животне средине;
- Број новинских извештаја који се односе на учинак заштите животне средине организације;
- Број образовних програма у области заштите животне средине и материјала који је обезбеђен за заједницу;
- Ресурсе који се примењују за подршку програмима заштите животне средине у заједници;
- Број локација за које постоје извештаји о заштити животне средине;
- Број локалних иницијатива усмерених на чишћење и рециклажу, спонзорисаних или самостално спроведених.

Могући ЕСИ за информације о стању земљишта на локалном и регионалном нивоу су:

- Концентрације специфичних загађујућих материја на површини земљишта на одређеним локацијама у околини погона организације;
- Концентрације специфичних хранљивих састојака у земљишту које се граничи са погоном организације;
- Санирани области на одређеном локалном нивоу;
- Асфалтирана или неплодна подручја на одређеном локалном нивоу;
- Показатеље ерозије горњег слоја тла на одређеном локалном нивоу.

Уколико је руководство заинтересовано за информације о стању флоре на локалном или регионалном нивоу, могући ЕСИ укључују:

- Концентрацију специфичне загађујуће супстанце у ткиву одређене биљне врсте пронађене на локалном или регионалном нивоу;
- Приносе са поља која се налазе у околини;
- Популацију одређене биљне врсте на одређеној удаљености од погона организације;
- Број укупних биљних врста на одређеном локалном нивоу;
- Број и разноврсност пољопривредних врста;
- Специфичне показатеље квалитета станишта специфичних врста;
- Специфичне показатеље квантитета вегетације;
- Специфичне показатеље квалитета вегетације.

У ISO 14031:2005, наводи се пример који илуструје избор неколико индикатора за ЕРЕ организације која испушта обрађену отпадну воду у језеро:

- Укупну количину специфичних загађујућих материја испуштених у току године (потенцијалне заинтересоване стране: локална заједница);
- Концентрацију загађујућих материја у отпадној води (потенцијалне заинтересоване стране: законски и регулаторни надлежни органи);
- Количину испуштене загађујуће материје по јединици производа (потенцијалне заинтересоване стране: руководство и потрошачи);
- Промене у количинама испуштених загађујућих материја у току године у односу на инвестиције за чистију технологију или побољшавање квалитета процеса (потенцијалне заинтересоване стране: руководство и инвеститори).

Када се врши одабирање индикатора за ЕПЕ, организација треба да размотри да ли су они:

- Конзистентни са наведеном политиком заштите животне средине;
- У складу са напорима руководства организације, њеним оперативним учинком или условима у животној средини;
- Корисни за мерење учинка у односу на критеријуме учинка заштите животне средине организације;
- Од важности и разумљиви интерним и екстерним заинтересованим странама;
- Одговарајући за њихову примену засновану на типу, квалитету и броју података;
- Прави пример учинка заштите животне средине организације;
- Мерљиви у јединицама које одговарају учинку заштите животне средине;
- Осетљиви и да ли одговарају на промене у учинку заштите животне средине организације;
- У стању да обезбеде информације о садашњим и будућим тенденцијама у учинку заштите животне средине.

Учинак заштите животне средине је мерљиви резултат управљања аспектима животне средине организације.

3. Примена информација као резултат вредновања учинка заштите животне средине

Информације настале као резултат ЕРЕ могу помоћи организацији да:

- Одреди неопходне акције које је потребно предузети у циљу задовољења постављених критеријума учинка заштите животне средине;

- Идентификује значајне аспекте животне средине;
- Идентификује могућности за боље управљање аспектима животне средине;
- Идентификује тенденције сопственог учинка заштите животне средине;
- Повећа ефективност и ефикасност;
- Идентификује стратегијске могућности.
- Корист од извештавања и размене информација о учинку заштите животне средине може обухватити:
- Помагање организацији да достигне сопствени критеријум учинка заштите животне средине;
- Повећање свесности и дијалога о политици заштите животне средине организације, критеријумима учинка заштите животне средине и одговарајућим достигнућима;
- Приказивање посвећености и напора организације у побољшању учинка заштите животне средине;
- Обезбеђивање механизма који би били одговор на забринутост и питања о аспектима животне средине организације.

„Извештавање о стању животне средине је свеобухватна активност која повезује и синтетичке активности у различитим областима. Овај процес често трпи због типичних проблема, као што је квалитет информација, њихов значај или баријере у комуникацији.“ (*Економска комисија за Европу, УН, 2007*) Поменути извор наводи, да кратак преглед квалитета информисања о животној средини у Србији (према међународно коришћеним критеријумима) показује да иако се квалитет побољшава и даље је прилично низак:

- Информације и подаци су још увек веома расути;
- Подаци о животној средини још увек нису репрезентативни у већини области (географска покривеност, временске серије);
- Упоредивост података је проблематична у већини области (класификација, стандарди, методологије коришћене за анализе и израчунавање индикатора);
- Иако су се правне процедуре за приступ информацијама и њихово обелодањивање побољшале, заинтересоване стране немају преглед доступности информација о животној средини;
- Слаб проток података, слабо извештавање и дугачка одлагања у показивању информација јавности значајно умањују значај информација.

У прегледу стања животне средине за Републику Србију од стране Економске комисије за Европу, наводе се следеће препоруке:

- Јасно одредити садржај извештаја о стању животне средине, укључујући и одељак о покретачким снагама и притисцима за промене животне средине, и поново размотрити периодичност извештавања о стању животне средине;
- Побољшати начине извештавања о стању животне средине који ће ближе пратити политичку агенду, на пример, објављујући извештаје оријентисане ка датој теми и кратке извештаје о текућим темама;
- Учинити информације правовремено доступним широкој јавности.

ЕРЕ и његови резултати (остварене ефективности располагања трошковима и користи; напредак у постизању критеријума учинка заштите животне средине; прикладности критеријума учинка заштите животне средине; прикладности одабраних индикатора за ЕРЕ; извори података, метода прикупљања података и квалитета података) треба да буду периодично преиспитивани да би се идентификовале могућности за побољшање. Стално унапређивање је процес унапређивања система управљања заштитом животне средине ради постизања побољшања целокупног учинка заштите животне средине у складу са политиком заштите животне средине организације.

4. Закључак

Међународни стандард ИСО 14031:2005 – Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation EPE*), следи модел управљања „планирање-извршење-провера-деловање“. Планирање подразумева планирање вредновања учинка заштите животне средине и селекцију индикатора за ЕПЕ. Извршење се састоји у: а) сакупљању података релевантних за одабране индикаторе; б) анализирање и претварање података у информације које описују учинак заштите животне средине организације; ц) оцењивање информација које описују учинак заштите животне средине организације у поређењу са критеријумима учинка заштите животне средине организације; д) извештавање и преношење информација које описују учинак заштите животне средине организације. Провера и деловање подразумева преиспитивање и унапређење ЕРЕ. ЕРЕ помаже организацији приликом: идентификације њених аспеката животне средине; одређивања које аспекте ће третирати као значајне; постављања критеријума за учинак заштите животне средине и оцењивања њеног учинка заштите животне средине у односу на те критеријуме.

Литература

1. Подршка програмирању руралног развоја и платном систему у Србији, (Уговор 04СЕР01/09/002) План стратегије руралног развоја за Србију, (2008–2013), Документ за потребе консултација, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Србија
2. Преглед стања животне средине за Републику Србију, Економска комисија за Европу – други преглед, стр. 46-47., УН, Њујорк-Женева, 2007.
3. ЈУС ИСО 14001:2005 Системи управљања заштитом животне средине, Захтеви са упутством за примену, Завод за стандардизацију, Београд
4. ЈУС ИСО 14031:2005 Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине, Смернице, Завод за стандардизацију, Београд
5. www.zelenamreza.org.yu

Примљено: 21.12.2007.

Одобрено: 28.03.2008.

ENVIRONMENTAL PERFORMANCE EVALUATION

Maja Štrbac, Ph.D.
Institute of Agricultural Economics, Belgrade Serbia

Summary

Environment is surroundings in which an organization operates, including air, water, land, natural resources, flora, fauna, humans, and their interrelation. Environmental objective is overall environmental goal, consistent with the environmental policy, that an organization sets itself to achieve. *Environmental Performance Evaluation* (EPE) ensures that any business can continually monitor and improve environmental performance.

Key words: environmental, indicators, evaluation

Author`s Address:

Dr Maja Štrbac
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
11060 Beograd
Republika Srbija
Telefon/Faks: +381(0)11 2972858,
e-mail:macis@EUnet.yu